

Arheolozi, povjesničari umjetnosti i povjesničari u istraživanju slavenskog srednjevjekovlja : prilog za bilancu uzajamnih dugovanja

---

Andrić, Stanko

Source / Izvornik: **Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, 2007, 417 - 418**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:254569>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-01**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

Arheolozi, povjesničari umjetnosti i povjesničari u istraživanju slavonskog srednjovjekovlja: prilog za bilancu uzajamnih dugovanja

Kao povjesničar slavonskog srednjovjekovlja, temi zacrtanoj u naslovu ovog izlaganja mogu pristupiti na dva načina. Jedan je govoriti o tome što bih volio naći u radovima kolega arheologa i povjesničara umjetnosti, a drugi opisivati podatke koji se postavljaju pred slavonsku povijesnu medievistiku i od čijeg bi izvršenja izravne koristi imale i arheologija i povijest umjetnosti.

S obzirom na kratkoću vremena koje mi je na raspolaganju, ograničit ću se na prvi aspekt teme, a drugi ću ostaviti da ga jednom možda obradi koji arheolog ili povjesničar umjetnosti u referatu recipročnom ovom mojem.

Za slavonske bi povijesne medieviste bilo idealno kada bismo na raspolaganju imali sustavan i iscrpan deskriptivni katalog srednjovjekovnih arheoloških nalazišta u Slavoniji, Srijemu i Baranji, u kojem bi se potanko opisala obilježja svake pojedine otkrivene nekropole, naselja, utvrde ili crkve, odnosno ostataka i fragmenata takvih objekata, a uz to i pokretnih predmeta kao što su novac, nakit, oružje ili razni uporabni predmeti.¹ Isto bi tako bilo idealno kada bi postojala iscrpna baza pouzdanih podataka o fizičkim i stilskim odlikama svih srednjovjekovnih građevina i sačuvanih ulomaka nestalih građevina, kao i pokretnih umjetničkih predmeta (namještaja, nakita, iluminiranih kodeksa i drugih upotrebnih, dekorativnih i sakralno-obrednih predmeta).

Ti bi deskriptivni katalogi bili utoliko korisniji ako bi bili dopunjeni komparativnim primjedbama u kojima bi se upozoravalo na fizičko-stilske analogije, predlagala relativna kronologija i svaki pojedini objekt stavljao u širi tipološki kontekst kojem po svojim obilježjima pripada. Sve se to, naravno, već uvelike radilo i radi se i danas, pa i kad je riječ o hrvatskom sjeveroistoku, ali rezultati su još uvijek više parcijalni i sporadični negoli iscrpni i sustavno organizirani.

Drugim riječima, povjesničar slavonskog srednjovjekovlja želio bi od arheologa i povjesničara umjetnosti dobiti još puno više arheoloških i umjetničkopovijesnih činjenica, po mogućnosti sređenih u pregledne tematske cjeline. I onda kad se ne može udubljivati u tehničke pojedinosti stručne analize, povjesničara u prvom redu zanimaju zaključci koji se u te dvije ne toliko srodne koliko bliske znanstvene discipline donose na temelju njima svojstvenih znanja i metoda. To su, naime, znanja i metode kojima povjesničar u pravilu ne raspolaže, odnosno analize i zaključci koje ne umije izvoditi. Moglo bi se to i pomalo šaljivo preformulirati pa reći da su rezultati arheologije i povijesti umjetnosti povjesničaru

utoliko dragocjeniji ukoliko on manje razumije kako se do njih došlo. Što bolje razumije sredstva i načine pomoću kojih su polučeni, to su mu ti rezultati manje vrijedni, jer to znači da bi ih mogao i sam dokučiti, bez pomoći onkraj granice među znanstvenim disciplinama. A razumije ih to bolje što je u njima veći udio povijesti.

Arheolozi i povjesničari umjetnosti oduvijek su pomalo i povjesničari. U nastojanju da svoje nalaze narativno artikuliraju, neizbježno posežu za pisanim izvorima i podacima koje povijest smatra svojim gradivom. No, ta kontaminacija među znanostima nije bezazlena jer skriva spoznajne i metodološke zamke. Kolikogod se činilo prirodnim kada se arheolog ili povjesničar umjetnosti u svojoj interpretaciji i u svome zaključivanju potpomažu pisanim izvorima ili nalazima historiografije, kolikogod bilo korisno kada oni poneku bjelinu u svojim predodžbama popune uz pomoć prikladna povijesnog podatka, nikako se ne može zanemariti činjenica da se pritom miješaju različite spoznajne sfere, različiti modusi rekonstrukcije prošlih stvarnosti. Pri takvu miješanju događa se svojevrstan kratki spoj, koji zapravo remeti ili sprečava usporadan i neovisan pristup proučavanom predmetu kroz različite discipline. Zato je brzopleta interdisciplinarnost često lošija opcija od dosljedne monodisciplinarnosti.

Preuranjeno kombiniranje podataka različita podrijetla loše je u prvom redu zato što ukida mogućnost da se prošle činjenice pouzdanije rekonstruiraju tako što će ih se dvostruko osvijetliti i pisanim, odnosno povijesnim, i materijalnim, odnosno arheološkim i umjetničkopovijesnim, svjedočanstvima. Dodatna je metodološka zamka takva kombiniranja što se kod njega u svojstvu dokaza posuđenih iz druge discipline ponekad preuzimaju puke pretpostavke, odnosno tvrdnje što se i same tek trebaju dokazati.

Među mnogim primjerima takvih metodoloških pogrešaka može se spomenuti pitanje gradnje franjevačkog samostana u Voćinu potkraj 15. stoljeća i njezino dovođenje u vezu s hercegom Ivanišem Korvinom na temelju površna uvida u povijesne prilike, dok iz temeljitijeg poznavanja povijesnih izvora jasno proistječe da su samostan osnovale dvije obudovjele kćeri Nikole Iločkoga. Autorica o kojoj je tu riječ netočnom je povijesnom tvrdnjom potkrijepila svoju teoriju o »vladislavskoj gotici« česčkog tipa koja bi zahvaljujući vezama između Vladislava II Jagelovića i Ivaniša Korvina dospjela u Voćin. Interdisciplinarni nespozum u tom se slučaju nastavio kada je tezu zaslužne povjesničarke umjetno-

sti kasnije preuzeo povjesničar, autor članka o Ivanišu Korvinu u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, predmnijevajući da je riječ o specifično umjetničkopovijesnom zaključku, a ne o krivoj interpretaciji povijesnih podataka.

Drugi sličan primjer jest posezanje za povijesnim argumentima u raspravi o tome je li srednjovjekovna crkva čiji se ostaci nalaze pokraj Rokovaca na Bosutu (tzv. Rokovačka zidina) bila franjevačka odnosno samostanska, župna ili pak dvorska kapela, iako je u dosadašnjoj povijesnoj literaturi s tim u vezi izneseno više pogrešnih mišljenja, a oko najuvjerljivije rekonstrukcije još nema suglasja. Dok se u povijesnoj znanosti ne iskristalizira čvršće utemeljeno mišljenje o tom pitanju, ne može se povijesnim tvrdnjama presuđivati u dilemi koja po svojoj naravi pripada drugoj disciplini.

Kao možda najrasprostranjeniji primjer posezanja za kvazi-povijesnim objašnjenjem u istraživanju slavonskog i kontinentalnohrvatskog srednjovjekovnog graditeljstva možemo spomenuti Tatarsku provalu 1241./2., koja služi kao neiscrpan rezervoar argumenata za navodna razaranja, obnove i druge oblike diskontinuiteta u povijesti crkvenog graditeljstva, iako često nema nikakvih lokalnih indicija koje bi upućivale na razaranja, a i razumljivo je da ih nema ako se sama potraga za takvim ili obrnutim indicijama zamjenjuje paušalnim pozivanjem na mnogo lakše dostupnu opću činjenicu.

Sve što sam dosad letimice naveo ne treba ipak shvatiti kao protivljenje i otpor interdisciplinarnosti. Radi se samo o protivljenju pogrešnom prakticiranju interdisciplinarnosti. Posezanje za znanjima iz druge discipline ni u jednom slučaju ne bi trebalo biti zamjena za analizu u skladu s logikom i pomoću sredstava vlastite discipline. Tek pošto su se doista iscrpile mogućnosti vlastitih izvora i metoda te na taj način pokušalo barem nazrijeti rješenje postavljenog problema, opravdano je zaći u susjednu disciplinu i provjeriti kako problem izgleda iz tamošnje perspektive. Pritom još uvijek treba registrirati svaku razliku između mišljenja koje ondje nalazimo i očekivanja koje imamo na temelju matičnog sustava znanja. Takve razlike mogu upozoriti na dublji činjenični nesklad i potaknuti važne korekcije. Kao primjer za to možemo navesti svojedobnu ocjenu povjesničara umjetnosti da utvrda u Velikoj pod Papukom s obzirom na arhaičnost svojih obilježja vjerojatno potječe iz 13. stoljeća, iako tada dostupni pisani izvori nisu bili stariji od 15. stoljeća. Ta je diskrepancija uklonjena, a predviđanja stručnjaka za srednjovjekovno graditeljstvo su se potvrdila kada su povjesničari u novije vrijeme naišli na izvor koji pokazuje da je veličku utvrdu malo prije 1250. sagradio župan Ivanka Abrahamov Velički. Naravno da u mnogim slučajevima neće biti tako sretnih usklađivanja materijalnih s pisanim svjedočanstvima, ali ona svakako spadaju među najvažnije ciljeve međudisciplinarnе suradnje.

Povijest umjetnosti, arheologija i povijest moraju se ne samo uzajamno dopunjavati razmjenjujući znanja kojima raspolažu nego ništa manje i uzajamno kontrolirati i provjeravati, a to podjednako znači i potvrđivati i osporavati. Stručnjaci tih disciplina jedni će drugima biti to korisniji što više pouzdanih činjenica uspostavljenih sredstvima vlastite struke mogu staviti na zajednički stol. Možda je u sklopu daljih i širih

perspektiva interdisciplinarnе suradnje to samo skroman početak, ali i njegovo ostvarenje iziskuje još vrlo mnogo posla, barem kada je riječ o materijalnoj baštini slavonskog srednjeg vijeka.

Bilješke

1 Okosnicu takva detaljnog kataloga nepokretnih objekata/nalazišta imamo sada u priručniku Tajane Sekelj Ivančan, *Catalogue of medieval sites in continental Croatia* (Oxford, 1995.). Tu je prema 15 tipskih odrednica, od kojih je jedna i uputa na literaturu, opisano ukupno 817 lokaliteta kontinentalne Hrvatske. Od toga broja otprilike polovica otpada na tradicionalno područje Slavonije i Baranje.

Summary

Stanko Andrić

Archaeologists, Art Historians, Historians, and their Research on Slavonian Middle Ages: A Survey of Mutual Debts

In their research on the medieval period in Slavonia (including the Croatian segment of Baranja and Srijem), historians have left one of the crucial and most urgent tasks unsolved: that of the compilation and procession of exhaustive documentary material or the creation of descriptive databases relevant to specific topics. We are still lacking critically analyzed and documentarily exhaustive registers of medieval serial topics such as fortified building complexes (*castra, castella, fortalitia*), manorial estates, major settlements (*liberae villae, civitates, oppida*), monasteries (of around ten religious orders present in the region), chapter houses, and parish churches. It is not only possible, but also probably methodologically correct to perform that task on the basis of preserved written material, both published and archival. Therefore, it is the basic debt of historical scholarship towards the affiliated disciplines of archaeology and art history. On the other hand, both the registers of medieval archaeological localities and the analytical maps with the remnants of medieval architectural art in Slavonia are equally deficient and unsystematic. These three fields should work in parallel, but technically independently from each other, aiming at the most detailed possible description (documentation) of all medieval buildings and the reconstruction of their relationships and their inner relative chronology. The coupling of historically documented buildings with materially documented ones would be the next step in terms of methodology (which certainly does not mean that, in many cases, it could not be undertaken already). Comparison and overlapping of such parallel descriptive databases would doubtlessly unravel numerous unsolved problems of ubication, identification, or absolute datation of certain buildings, while at the same time establishing the necessary basis for a further analysis of their content.